एकीकृत तथापादिते धान्यादौ त्रि०एकी+भू-घञ् । एकीभाव अनेकधान्यादेः राशिताप्रापणरूपे व्यापारे पु० । कर्त्तरि क्त । एकीभूत एकत्वप्राप्ते अनेकधान्यादिराश्यादौ । कृ-ल्यप् । एकीकृत्य तथापादनं कृत्वेत्यर्थे अव्य०भू-ल्यप् । एकीभूय एकत्वं प्राप्येत्यर्थे अव्य० ।

एकीय त्रि० एक+भवार्थे तस्येदमित्यर्थे वा छ । १एकपक्षभवे सहाये, २एकसम्बन्धिनि च ।

एकेक्षण पु० एकमीक्षणं यस्य । १काके २एकचक्षुर्युतमात्रे काणे त्रि० । ३शुक्राचार्य्ये पु० । बलिना वामनाय दीयमानत्रिपदभूमिं प्रतिषेधतः शुक्रस्य वचनमनादृत्य तद्दानाय प्रवर्त्तमानं बलिं वीक्ष्य दानार्थगृहीतजलपात्रद्वारं सूक्ष्ममूर्त्त्या प्रविश्य रुन्धतस्तस्य छलं बुद्ध्वा जलद्वारावरणनिवारणच्छलेन कुशेन तस्यैकं नेत्रं वामनेन विदारितमिति तस्य तत्कालादेकनेत्रतेति पौराणिकी कथाऽत्रानुसन्धेया ।

एकैक त्रि० सुबन्तस्य एकस्य वीप्सार्थे द्वित्वम् "एकं बहुव्रीहिवत्" पा० द्विरुक्त एकशब्दो बहुव्रीहिवत् तेन सुब्लोपपुंवत्भावौ । प्रत्येकपदार्थे इह द्वयोरपि सुपोलुकि कृते सति बहुव्रीहिवद्भावादेव प्रातिपादकत्वात् समुदायात् पुनः सुप् । स्त्रियां टाप् । एकैका आहुतिः । "न बहुव्रीहौ" पा० सर्वनामसंज्ञानिषेधः मुख्यबहुव्रीहिपरस्तेन एकैकस्मै एकैकस्मात् इत्यादौ सर्व्वनामकार्य्यम् । "दश दश वा एकैकस्मिन् प्राणाः" श०ब्रा० ८,१,१,२ । ततः कारकार्थे शस् । एकैकशस् कारकरूपप्रत्येके अव्य० । "एकैकशश्चरेत् कृच्छ्रं द्विजः पापापनुत्तये" प्रा०त० विश्वा० "ब्राह्मणस्य क्षयाहस्य यत् प्रमाणं समासतः । एकैकशोयुगानां तु क्रमशस्तान् निबोधत" मनुः । स्वार्थे यत् । एकैकश्य तदर्थे न० "एकैकश्येनानुपूर्व्या भूत्वा भूत्वेह जायते" भा०७,१५,४२ "एकैकश्यं तदा योधा धार्त्तराष्ट्रस्य भारत । पर्य्यवर्त्तन्त गन्धर्वैर्दशभिर्दशभिः सह" भा०व० । २४० । नीलकण्ठेन "एकैकस्येति पठित्वा एकैकमिति व्याख्यातम्" एकैकशो भावः यत् । एकैकश्य "एकैकराशिभवने "एकैकश्येन यथानुपूर्व्यम्" भाग०५,१,३५ ।

एकैषिका स्त्री नित्यकर्म्मधा० । (आकनादी) वृक्षे रत्नमाला । "एकैषिकाजशृङ्गी च प्रलेपे श्लेष्मशोषहृत्" । "एकैषिकातैलं सघृतमतिशीतं पित्तहरमनिलप्रकोपणं श्लेष्माभिहरणम्" इति च सुश्रु० । क्वचित् रत्नमालायाम् एकोषिकेतिपाठं दृष्ट्वा शब्दकल्पद्रुमे तादृशशब्दोलिखितः ।

एकोक्ति स्त्री एका उक्तिः अभिधाशक्तिः । उभयपदार्थविषयिण्यामेकस्यां शक्तौ । यथा पुष्पवन्तौ इत्यादौ पुष्पवत्पदेन दिवाकरनिशाकरयोरुभयोरेव बोधः न तु अक्षपदादिवत् प्रत्येकपदार्थबोध इत्याकरे दृश्यम् । एवं "जात्याकृतिव्यक्तयः पदार्थः" गौ०सू० जात्यादीनामेकशक्त्यैव बोध इति व्युत्पत्तिवादे गदाधरः ।

एकोत्तर त्रि० एकैकमुत्तरं यत्र वृत्तौ सप्तच्छदवत् संख्याशब्दस्य वीप्सार्थता । एकैकाधिके । "एकाद्येकोत्तरा अङ्का व्यस्ताभाज्याः क्रमस्थितैः" लीला० । "सर्गादौ तु यथा काशं वायुं ज्योतिर्जलं महीम् । सृज्यत्येकोत्तरगुणां स्तथादत्ते भवन्नपि" । "तन्मात्रादीन्यहङ्कारादेकोत्तरगुणानि च" इति च याज्ञ० । "यथासंख्यमेकोत्तरपरिवृद्धाः शब्दस्पर्शरूपरसगन्धाः" सुश्रु० एकाधिकादयोऽप्यत्र त्रि० ।

एकोदक पुंस्त्री एकं समानमुदकं यस्य । समानोदके सप्तमपुरुषादूर्द्ध्वं चतुर्द्दशपुरुषपर्य्यन्ते गोत्रजे "समानोदकभावस्तु निवर्त्तेताचतुर्दशात्" स्मृतेस्तत्पर्य्यन्तानामेकोदकत्वम् । "जन्मन्येकोदकानां तु त्रिरात्राच्छुद्धिरिष्यते" मनुः ।

एकोदर पु० एकं समानमुदरं गर्भस्थानं यस्य । समानोदरे १भ्रातरि स्त्रियां टाप् । कर्म्म० । २समाने उदरे न० । "एकोदरप्रसूतानाम्" स्मृतिः ।

एकोद्दिष्ट न० एकः प्रेतः उद्दिष्टोयत्र । प्रेतोद्देश्यके श्राद्धभेदे तस्य इतिकर्त्तव्यतादिकं श्रा०त०निरूपितं यथा । गोभिलः । "अथैकोद्दिष्टमेकं पवित्रमेकोऽर्घ एकः पिण्डो नावाहनं नाग्नौकरणं नात्र विश्वेदेवाः स्वदितमिति तृप्तिप्रश्नः सुस्वदितमिति प्रत्युत्तरम् उपतिष्ठतामित्यक्षय्यस्थाने, अभिरम्यतामिति विसर्गे, अभिरतोऽस्मीति प्रतिवचनमेतत् प्रेतश्राद्धमिति" । अथेत्यनेनैकोद्दिष्टस्य पार्व्वणानन्तर्य्याभिधानं तयोः प्रकृतिविकृतित्वं सूचयति । अतएवैकोद्दिष्टे पार्व्वणधर्म्मप्राप्त्यावाहनादिप्राप्तौ नावाहनमित्यादिनिषेध उपपद्यते अन्यथा प्राप्त्यभावान्निषेधोऽनुपपन्नः स्यात् । एतत् प्रेतश्राद्धमित्युपसंहारात् एकं प्रेतमुद्दिश्य यद्दीयते श्राद्धं तदेकोद्दिष्टमिति वैदिकप्रयोगाधीनयौगिकम् । अतएव प्रतिसांवत्सरिकस्य नैकोद्दिष्टत्वं किन्त्वेकोद्दिष्टविधिकत्वम् । अत्रार्घ्यैक्याद्द्विदलरूपसङ्केतितपवित्रैक्यप्राप्तौ एकं पवित्रमिति पुनरभिधानसार्थकत्वाय तदवयवैकदलपरम् ।